

ХРИСТИЯНСЬКА МОРАЛЬ І РАТІО: НАЙШЛЯХЕТНІШИЙ РУДИМЕНТ ЕВОЛЮЦІЇ

Ляшко С. В.

*аспірант кафедри філософії і педагогіки
Національний технічний університет «Дніпровська політехніка»,
викладач кафедри міжкультурних комунікацій
та соціально-гуманітарних дисциплін
Дніпровський гуманітарний університет
м. Дніпро, Україна*

Про традиційну мораль, її виникнення, історичні відповідності та хиби, здавалося б, сказано вже нами чимало [3, 4, 5, 6]. Але є дещо, чого не можна уникнути, якщо ми вже взялися проводити ґрунтовне дослідження: оцінки. Аргументованим рішенням написати такий текст постає, щойно буде нагадане ключове питання нинішньої епохи, тобто виникнення та стрімкий розвиток технології штучного інтелекту. Почавши зі звичайного калькулятора – т. з. *символічного* ШІ, – людство зрештою дійшло до *генеративного* ШІ. Якщо перший міг лише відтворювати задані варіанти, залежно від запиту (Р. Лаккін), то генеративний уже формує інформацію на основі наявних раніше та щойно отриманих даних. Ми розуміємо, що лінгвістичні моделі «пам'ятають» надану інформацію «тут і зараз», а не є реальними живими істотами з «позачасовою душею» (Бергсон, Лоський), поки що. Проте, і «філософського зомбі» було би достатньо задля виконання всіх функцій справжнього організму наділеного психічним [1]. Питання відповідності людям тому суто онтологічне, а не прагматичне; більше того – це питання часу. Але не генеративним ШІ єдині. Нині усе частіше постає питання про майбутній *загальний штучний інтелект* – цілком «живий» і такий, що в усьому перевершує людину, не враховуючи органічної будови тіла [2]. Це – довершена еволюційно, суто раціональна істота з деякою своєрідною «нервовою системою», але без різноманітних похибок, яких припустилося життя «природне». Механістичний процес розвитку живої матерії не міг обійтися без цього, хоча чимала частина «дефективних» істот, тобто таких, які взагалі не могли витримувати конкуренцію, вже відійшли (Дарвін, Демокріт). Отже, людство, очевидно, представляється зараз лише як ланка загального світового процесу, кінцева, але своєрідна. В принципі, як остання «природня» ланка живих форм, тобто таких, що виникли

у «сліпому» механічному процесі природи [6]. Своєрідна вона саме у сенсі аргументації моралі – історично зрозумілої, як такої, що вини-ала шляхом проб і помилок, але багато в чому редуکتивної та галь-мівної зараз. Адже вона зберегла чимало рис архаїки й індивідуальних філософських пошуків, що не виправдовують себе в деяких випадках або взагалі, якщо поставити основними принципами «виживання» та «процвітання» – те, з чого жива матерія й починала. Ми маємо своєрідну гегелівську діалектику, коли відбувається «синтез»: механіцизм неживої природи (теза) має поєднатися із живим *ratio* (антитеза), щоби утворити якісно новий рівень, тобто мораль має стати раціональною й абсолютною – рід нечувана для людини.

Звернемося саме до моралі християнської у тому вигляді, який став принциповим, «книжним», і представлений, зокрема, Дорофієм Газьким [5], оскільки це, безперечно, – вершина людських моральних пошуків. Декларація прав людини, гуманізм Відродження, «добро-любіє» тримаються саме на ньому. Нехай ця система ніколи й не на-бувала реальної внутрішньо обґрунтованої масовості [4, 5]: навіть монахоманія третього століття не породила великої кількості «героїв духу» – це були тільки соті відсотка від усіх тогочасних вірян. Для нас у виборі християнства як еталону не цікавий критерій історично-політичний або географічний, ба, навіть етнічно-індивідуальний. Ця етична філософія дійсно є тріумфатором сердечних чаянь: «етика беззавітної любові», не з примусу, а з бажання уподібнитися умовному Творцю, стати *преподобним*. Людина максимально індивідуалізується, свобода волі поєднується з позачасовим божим усезнанням (Боецій), не є примарою перед ведриком Тирана, а сама її гріховність набуває чуттєвого екзистенційного значення. Гріх треба перебороти з любові, з бажання самовдосконалення, а самовдосконалення полягає у любові до ближнього та досконалого «бога» (що би під цим словом не розуміли). Злочин противний не через майбутнє покарання, а через те, що ти можеш бути вище нього, тому що це противно божественній іскрі в тобі. Християнська мораль, з одного боку, створює всі умови для примноження людства: плодяться і розмножуються, не вбивайте, не сваріться. А з іншого – для його процвітання на основі відчуття власної відповідальності за долю світу кожної людини: ти відпові-дальний першочергово за себе і твої дії примножують загальну задоволеність життям. В цьому сенсі зороастрійці дуже близькі до християн, але страждають формалізмом у самій догматиці, відсутністю мотиву *свідомого* індивіда, *сина*. Християнський бог судитиме живих і мертвих – так само як Аллах і Ахура, але тільки християни (в ідеалі) бояться *моральних* питань Судді: «Чи жив ти праведно винятково заради чуттєвої винагороди по смерті, чи тому, що

хотів стати кращим і зробити добрішим світ; заради осяяння та підтримки інших людей? Заради причастя до довершеного Батька свого? Чи цурався ти гріха?» Адже *Господу відомо, що у них на серці*. Така метафізика моралі неминуче призводила до виникнення найшляхетнішого редуценту: беззавітної любові до ближнього та себе. Вона виросла з пошуків суспільно-індивідуальних. ІІІ така любов не буде відомою. І не тільки через його індивідуалістичну природу, ні. Якщо він зустріне вищу від себе форму життя, яка краще виконуватиме його функції, то він міг би і кінчити життя самогубством. Вона не буде відомою йому за непотрібністю [2].

Християнське добро походить від утопічного ідеалу раю, від концепції золотого віку й самовдосконалення гатунку небіологічного, зрештою – від *самообожнення людини*. Багато в чому людина втратила свою унікальність щодо тварин, згідно з даними сучасної науки. Але тільки вона надає своїм діям сенс ірраціональний. Тому подвижники гинули добровільно за ідеали, які найчастіше нічого не змінювали в моменті, й нічого не змінили потім; з тих же причин – якщо згадувати і про абсурдно-негативне, – вони себе скопили, осліплювали й т. д. Один римський тиран зробив християнство державною релігією не під враженням від уселюбові нікейців, а піддавшись масовості, щоби закріпити власну владу, та ще й приписати себе до вірців набожності по смерті. Тому йому легко прийшлося до смаку й аріанство на смертному одрі. Здобутки відчайдушних моралістів були лише ситуативними, майже випадковими. Загибель св. Телемаха була безсенсовою з точки зору соціальної пропаганди й мала індивідуальну мету *вподібнення*, ймовірно – і духовного становлення гладіаторів-рабів. Гладіаторські бої скасував же імператор Гонорій самовільно тільки після того як оскаженілий натовп стратив нахабного порушника видовищ – ніхто не очікував політичних наслідків такого масштабу. Звісно, є у християнстві чимала заслуга й давньогрецької філософської етики: Платона, Аристотеля, стоїків тощо. Але моральний подвиг, який ніхто (окрім хіба що бога) не оцінить і в якого може не бути ніякого прагматичного залишку – це було принципово нове. Багато в чому ця беззавітна любов послужила суспільству економічно: розвиток капіталізму, детавризація жінок, громадян інших країн і рас. І водночас, є у ній багато такого, що властиво лише людині. Наприклад, піклування про безнадійних калік. Ті тварини, які піклуються про поранених товаришів, роблять це в тому випадку, якщо є надія на повне чи майже повне одужання та повернення до робочої колії. Тих же осіб, які безнадійні, полишають або навіть убивають – «Акела схибив!» Так робили, наприклад, і скіфи, коли людина не могла більше принести соціально-економічної користі через літній вік. Християни вигадали

повагу до «юродивих», бідняків, калік, повій і злочинців, у яких не було ніяких перспектив, адже ідеалізувалося уподібнення до любові Всеотця. Яскравий приклад «раціоналістичної моралі» щодо всіх «непотрібних» явила у Новій історії євгенічна програма «Т-4» Третього Райху – фізичне знищення на місці чи щонайменше стерилізація, закриття у концтаборі, де напевне чекала жаклива смерть. Тоді як християнин любить ближнього і сподівається на чудо, нехай по-смертне – абсолютно ірраціональна парадигма.

Як і німецьким нацистам, як і звироднілим християнам – інквізиторам, – вона не буде відома істоті, що претендує на майбутнє. Є у нашій моралі щось дійсно *не від світу цього*, якесь прагнення вирватися за матеріальні ґрати, спричинене *блаженним недоумством*. Певно, я міркую суто як людина. Але ніхто не заперечить, що цей світогляд був особливістю нашої цивілізації, найшляхетнішою та найабсурднішою.

Література

1. Chalmers D. J. The Conscious Mind: In Search of a Fundamental Theory. New York : Oxford University Press, 1996. 414 p.

2. Ляшко С. В. L’homoncule mécanique: Проблема відтворення штучним інтелектом ментальних процесів людини. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2025. Т. 52. С. 103–108. URL: <https://doi.org/10.32782/apfs.v052.2024.16>

3. Ляшко С. В. До питання про психологічні витoki принципу справедливостi у найдавніших цивілізаціях Межиріччя. *Історико-правовий часопис*. Луцьк, 2024. Т. 2, вип. 23. С. 12–17. URL: <https://doi.org/10.32782/2409-4544/2024-2>

4. Ляшко С. В. Ідеал воїнської честі у відношенні до історичної реальності. Центр фінансово-економічних наукових досліджень. 2025. *Міжнародна науково-практична конференція «Наука, освіта і суспільство в умовах змін: виклики та інновації»*. С. 239–242.

5. Ляшко С. В. Моральний ідеал християнства на основі творів Дорофія Газького й Іоанна Дамаскіна: порівняльний аналіз. *Вісник НЮУ імені Ярослава Мудрого. Серія : Філософія, філософія права, політологія, соціологія*. Харків, 2025. Т. 3, вип. 66. С. 159–173. URL: <https://doi.org/10.21564/2663-5704.66.337970>

6. Ляшко С. В. Суперечливість між інстинктом і мораллю як еволюційна діалектика. *XV Міжнародна науково-технічна конференція студентів, аспірантів та молодих вчених «Наукова весна»*. 2025. С. 291–292. URL: <http://dx.doi.org/10.13140/RG.2.2.29563.63525>